بەکورتی39: شێتیی... شێت ناتوانێت بفەلسەفێنێت. ئازاد حەمە

پرسی شێتیی Madness/ Insanity پرسێکی فەلسەفییە یان پزیشکیی(پزیشکییدەروونی)؟ پرسی شێتیی بە درێژایی مێژوو بە شێوازی جۆراوجۆر لێکدراوەتەوە؛ فەلسەفە شێتیی وەک تەحەدایەک بۆ عەقڵ خستووەتەڕوو، وەک دیاردەیەک لە دەرەوەی عەقڵ لێیڕوانیووە. لەدێرزەمانەوە کۆمەڵگە غەدری زۆری لە شێت Mad کردووە، هەوڵیداوە لە کۆمەڵگە وەدەرینێت،ئاوارە و بێ پەنایبکات،وەک نەگریس و لاسار دەریخات. ئەوەش هەردەم گوتراوە،کە شێتیی لەخودی خۆیدا دانایییەکی یەزدانییە؛ بوونی بەرهەمی یەزدانە و دانایییەک لە بوونەکەیدا هەیە. زۆرجاریش وابینراوە،کە شێتیی گوناهەکە بۆیە وایبەسەرهاتووە. لەگەڵکاتدا مرۆڤ کەسی شێتی وەک کەسێک ناساندووە،کە عەقڵی لەدەستداوە، بۆیە بەیاری زیندانیکردنیدراوە؛ لەوەڕوە ترس لە شێتیی دەستیپێکردووە؛ شێت بووە بە کەسێک،کە دەروونناساغە.

بەپێی ئەوەبێت لای سەرەوە باسکرا دەپرسین: شێت لە کوێی فەلسەفەدایە؟باشە شێتیی بە فەلسەفە چیدەگەیەنێت؟شێتیی لە کایەی عەقڵدا ئامادەیە؟واتە شێتیی بریتی نییە لە لەدەستدانی عەقڵ؟ شێتیی مەترسییە بەسەر فەلسەفە یان بەپێچەوانەوەیە؟فەیلەسوف فەرمەکە لە شێتیی؟فەلسەفە لە شێتیی دەترسێت؟ ئامادەیە دیالۆگی لەگەڵدا بکات؟شێتیی خاڵی دەستپێکی گومان نییە؟ بە هەندێک پێیانوایە فەیلەسوفەکان خودی شێتەکان؟شێتیی ئەوەیە،کە ڕۆح جەستەی خۆی ناناسێتەوە (لێیجیادەبێتەوە)(دێکارت)؟توێژەران لە بواری دەروونشیکاری و پزیشکانی کلینیکیی(لاکان)لەمەڕ شێتیی چییمانپێدەڵێن؟ ئەی نەخۆشیناسیی Pathology و دەرمانسازیی؟

شێتیی چییە؟پرسی شێتیی پرسێکی فەلسەفییە، تێڕامانە لە خودی مرۆڤ و ئەو جیهانەی تیایدەژیت. هاوکات پرسی شێتیی ترسیشە لە ئاوابوونی لۆژیک و بیرکردنەوە. لە بەرئەوەی فەلسەفە خۆی بە عەقڵ و هزر لەقەڵەمدەدات شێتیی بە بابەتی خۆیدەزانێت و وەک دژە فەلسەفەش لەقەڵەمدەڕوانێت. بۆئەوەی پێداگیری لەوەبکەین، کە شێت ناتوانێت فەلسەفەبکات، سەرەتا پێویستمان بەوەیە بزانین فەلسەفە چییە؟کە

زانیمان فەلسەفە چییە ئەوکات دەزانیین فەیلەسوف کێیە. پاشان لەسەرناسینی شێت و شێتیی دەوەستیین. بەمجۆرە دەکارین شێت لە فەیلەسوف و شێتییش لە فەلسەفە جیابکەینەوە.

وێڕای ئەوە، بە پێی هەندێک گوزارەی ڕەوانبێژیی و زمانەوانیی زۆرجار ئەوانەی بە جۆش و خرۆشەوە بە شتێک دەچن پێیاندەگوترێت شێت. ئەوەش بە شێت دادەنرێت، کە بە نموونە حەزێکی شێتانەی هەیە بە موزیک ژەنین یان بە شیعر نووسین و…. .زۆرکاتیش دەگوترێت کڕینی ئەو خانووە بەو نرخە شێتییە، چوونە دەرەوە بەم بارانە کارێکی شێتانەیە و خۆشەویستی سەرلەبەری شێتییە، بەختەوەریی ئەبەدیی خەونێکی شێتانەیە و…. هتد. بەڵام ئەو شێتییەی لەم نووسینەدا قسەی لەسەر دەکەین ئەم چەشنە نییە لە شێتیی.

بۆیە سەرەتا دەپرسین: فەلسەفە چییە؟فەیلەسوف کێیە؟ فەلسەفە بریتییە لە لێکۆڵینەوەی سیستماتیکیانە، کە تیایدا ئاوەز کارا و بکەرە. هەروەها بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەش لە بنەڕەتیترین پرسیارەکان سەبارەت بە زانین، ڕەوشت، بەهاکان، هۆشیاری و بوون. بریتییشە لە پرسیارکردن لە ڕەچەڵەکی ئەوەی ئێمە بە شتێکی ئاسایی دەزانین و شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی ئارگیومێنتانەش بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی قووڵتر لە جیهان تێبگەین.کەوا بێت فەلسەفە گەڕانە بە دوای راستی و تێگەیشتن لە جیهان لە ڕێگەی پرسیارە جەوهەرییەکانەوە.

هەرچی فەیلەسوفە ئەو کەسەیە بەشێوەیەکی شیکارییانە بیر لە پرسە قووڵەکان دەکاتەوە؛ هەوڵی تێگەیشتن لە جیهان، ڕاستی،مانای ژیانی مرۆڤ و پرسیارە بوونگەراییەکان دەدات. ئەم کەسە شێوازێکی ژیان دەژیت،کە عەقڵ و دانایی ڕێنمایی دەکات؛ کەسێکیشە خەریکی بیرکردنەوەیەکی ئاوەزیی و ڕەخنەگرانەیە تایبەت بە مرۆڤ و جیهانەکەی.

هاوکات دەپرسین شێتیی چییە؟شێتیی ئاماژەیە بە لەدەستدانی عەقڵ ، نەخۆشییەکی دەروونیی یان تێکچوونی دەروونیی. لە ڕابردوودا شێتیی وەک سزایەکی یەزدانیی تەماشاکراوە، لەئێستادا وەک بابەتێکی پزیشکیی لێیدەڕوانرێت(نەخۆشی دەروونیی، نەخۆشی مێشک، یان کەمئەندامی هزریی).

لەناو شێتییدا، بۆ شێت،هەستێک هەیە، کە جیهان ئاوا نییە،کە عەقڵ دەیبینێت، بەڵکو بەوجۆرەیە،کە خودی شێتیی دەیبینێت. واتە شێتیی

لەژێر فشاری واقیعدایە. عەقڵی واقیع عەقڵی شێت ڕەتدەکاتەوە. شێت بینینی خۆی هەیە، بەس ئەو بینینە مخابن دووچاری بەریەکەوتن دەبێت لەگەڵ واقیعدا.

بەگومان فەلسەفەیەک تایبەت بە شێتیی بەناوی فەلسەفەی پزیشکییدەروونیی بوونی هەیە، کە قاچێکی ئەم فەلسەفەیە لەناو فەلسەفە و ئەویتری لەناو پزیشکیی دەروونییPsychiatryدایە، کە ئەمیش کاری لێکۆڵینەوەیە لە دەروونپەرێشانیی psychosis. لەمبارەیەوە دەینەوەسەر فەیلەسوفی ئەڵمانیWouter Kusters، کە پێیوایە لێکۆڵینەوەی فەلسەفیی لەمەڕ دەروونبیماریی psychosis، ڕێبازێکی باشتر و کەمتر لایەنگرانەیە لە چاو زۆربەی لە تیۆریە دەروونی و پزیشکییدەروونییەکان.

پزیشکی کلینیکیی چۆن بڕیار لەسەر دۆخی شێتیی دەدات؟ بەپێی گەورە بیریار و پزیشکییدەروونی فەرەنسی ژاک لاکان Lacan شێتیی "لە بنەڕەتدا بەرهەمی عەقڵە و زمانە، نوێنەرایەتی شکستی دەربڕین دەکات، کە بەهۆیەوە ناسنامەی خود و قسەکردن دەڕمێت یان دەبێتە وێڵنە. دەکرێت شێتیی وەک"ئەگەرێکی هەمیشەیی" لەناو خودگەرایی مرۆڤدا تێبگەین، کە لە بۆشایی نێوان بوون و ئەوەی کە پێیوایە، سەرچاوەی گرتووە و دەتوانێت وەک"غیابی ڕادیکاڵ" لە فۆرمەکانی پێکهاتەیی زمان و ئەزموون دەربکەوێت".

لاکان شێتیی دەبەستێتەوە بە تێکچوونی ئامرازەکانی خۆدەربڕینەوە، کە بە پلەی یەکەم لەلایەن زمانەوە پێکهێنراوە. کەوابێت، کاتێک شێتیی دێتە زمان، گوزارەکردن کۆتایدێت. واتە،شێتیی ئاماژەیە لەسەر شکستی زمان. بۆیە لاکان دەڵێت:شێتیی دیاردەیەکە دەتوانرێت لە ڕێگەی زمانەوە لێیتێبگەیین، نەک لە دەرەوەی زمان. بەپێی لاکان شێتیی لۆژیکی خۆی هەیە و ئەوەش بە"لۆژیکی شێتیی"ناودەبات. ئەو پێیوابوو،شێتیی نامۆ نییە بە عەقڵ، بگرە ئەوە عەقڵە بە شێتیی داڕێژراوە.

کۆتا گوتن لەبارەی ئەوەی شێت توانای فەلسەفاندنی نییە، ئەوەیە کە خودی فەلسەفە جۆرێک نییە لە کارێکی شێتانە؟ گەر فەلسەفە بیرکردنەوە بێت، شێت ئەو کەسە نییە کە بیرناکاتەوە؟ لەناو کۆگیتۆی Cogito(من بیردەکەمەوە) دەکارت Descartesدا شێت جێگای نابێتەوە.چونکە شێت بیرکردنەوەی نییە. دەکارت شێتیی لە فەلسەفەکەی دووردەخاتەوە؛ فەلسەفەی دەکارت کە، بریتییە لە(من بیردەکەمەوە کەواتە من هەم)ئەمە بەو مانایە نایەت، کە شێتیی

ناتوانێت فەلسەفە بکات؟ بیرکردنەوە لای شێت باریکردووە، کەوایە چۆن شێت فەلسەفەدەکات، کە بیرکردنەوەی نییە. دێکارت بە بەپەیامگەیاندنی فەلسەفەکەی پێویستی بە شێت نییە. "شێتیی دژە فەیلەسوفە، کە لە ڕێگەی گومانی میتۆدییەوە دەگاتە دڵنیایی بوونیخۆی وەک بوونەوەرێکی بیرکەرەوە"". دیدی دێکارت بە شێتیی گفتوگۆی گەرمی خستەنێوان فوکۆ و دێریداوە…

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی